

bidrag til den civile samfundsudvikling omfatter 50 »numre« og 16 emner, spændende fra idræt over veje og jernbaner til videnskab.

Udgiveren har i sit forord udtalt det håb, at bibliografien vil blive til hjælp og glæde for militært interesserede, og at den vil inspirere historikere til nærmere klarlæggelse af, hvad det militære forsvar har betydet for det norske folk gennem tiderne – nationalt som samfundsmæssigt. Det forekommer anmelderen, at værket er ypperligt egnet hertil – og tillige til inspiration for de andre nordiske landes officielle militærhistoriske virksomhed. Men værket er desuden et talende vidnesbyrd om den målbevidsthed, hvormed der arbejdes i Forsvarets krigshistoriske Afdeling og om den støtte fra såvel faghistorisk som fra norske bevillende myndigheders side, som virksomheden nyder godt af.

Ikke alene den norske, men nordisk militærhistorisk virksomhed har med Norsk militærhistorisk Bibliografi modtaget et såre nyttigt arbejdsredskab – de øvrige nordiske landes militærhistoriske institutioner følger forhåbentlig snarest og med samme smukke resultat det norske eksempel.

HELGE KLINT

Bibliographie zur alteuropäischen Religionsgeschichte 1954–1964. Bearbeitet von PETER BUCHHOLZ. Arbeiten zur Frühmittelalterforschung, hrsg. von KARL HAUCK. 2. Band. Schriftenreihe des Instituts für Frühmittelalterforschung der Universität Münster. Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1967. xxxiii + 299 s. 45 DM.

Hvis man skal tro denne bibliografi, er der i årene 1954–64 udsendt ikke mindre end 5298 skrifter og afhandlinger om oldeuropæisk religionshistorie. Og så er de klassiske græske og romerske religioner endda ikke medtaget. Undertitlen begrænser området »zu den antiken Rand- und Nachfolgekulturen im aussermediterranen Europa unter besonderer Berücksichtigung der nichtchristlichen Religionen«. Ydermere har redaktøren på grund af manglende sprogkundskaber følt sig tvunget til at se helt bort fra den litteratur, som er udsendt på slaviske sprog. Og endelig har han givet op over for vrimmelen af arkæologiske skrifter; litteratur om gravhøje og grave er som hovedregel kun optaget, når den omhandler hele gravpladser eller fyrstelige grave. Der er vel forskel på folk.

Med alle disse begrænsninger bliver tallet 5298 næsten uhyggeligt stort. Skriver der virkelig så meget om de oldeuropæiske religioner? Det gør der bestemt ikke. Det virkelige tal er langt mindre, men redaktøren har slet ikke magtet at afgrænse sit emne på rimelig vis. Bibliografien indeholder foruden religionshistorien tillige et omfattende, men ret tilfældigt og ganske usystematisk udvalg af almenhistorisk, sproghistorisk, arkæologisk og topografisk litteratur, hvis tilknytning til religionen det ofte er svært at øjne. Medens arkæologisk litteratur af primær religionshistorisk interesse som nævnt er udeladt, optræder der således et helt afsnit om *Probleme und Methoden der Erforschung von Bodendenkmälern*; dets 47 numre omhandler så lidet relevante emner som dybhavsarkæologi og naturvidenskabelige målemetoder inden for arkæologien. Heller ikke den kronologiske afgrænsning er fastholdt konsekvent. Hvad har Admiralitetskyrkan i Karlskrona dog at gøre med oldeuropæisk religionshistorie?

Bibliografien er med redaktørens ord ordnet historisk-geografisk. Den anvendte opstilling er som helhed god, og der findes et udmærket forfatterregister. Til gengæld er bogens *Ergänzendes Sachregister* rent ud sagt ikke meget værd. Det kunne være blevet et nyttigt hjælpemiddel, men er alt for summarisk, og ved nogle få stikprøver konstateredes grimme mangler, fejl og inkonsekvenser. Det virkede pudsigt at se fem afhandlinger om Helgö i Mälaren rubriceret under *Wasser*. Men det var mindre morsomt at konstatere, at en tilfældigt bemærket afhandling om offerkilder (bibliografiens nr. 4322) ikke var optaget i rubriken.

Bibliografier er altid nyttige. Det gælder også den foreliggende bog, og den overskuelige typografiske opstilling gør det til en fornøjelse at blade i den. Redaktøren skal også roses for den stort set uforvanskede gengivelse af bogtitlerne. Men bibliografien ville unægtelig have vundet i overskuelighed, såfremt tættekammen var taget i brug.

OLAF OLSEN

WALTER DEETERS: *Quellen zur Hof- und Familienforschung im Niedersächsischen Staatsarchiv in Stade. Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung Heft 24.* Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1968. 151 s. 16 DM.

Dette nye bind i rækken af det Nedersaxiske arkivvæsens publikationer henvender sig naturligvis først og fremmest til slægts- og lokalhistorikere, idet det sogn for sogn gør rede for hvilke skattelister, jordebøger, landmilitruller m. v., der står til rådighed for hver enkelt lokalitet. Kirkebøgerne, der i Tyskland opbevares ved embederne, er ikke medtaget; dem kan man finde registreret i Fritz Garbe: *Die Kirchenbücher in der Evangelisch-luth. Landeskirche Hannovers*, Hannover 1960. Henvisningerne er yderst detaljerede bl. a. for derved at undgå overflødig gennembladning og deraf følgende slid på arkivalierne. Opstillingen er klar og overskuelig, og forordet giver kort, men god vejledning, herunder en advarsel om jordebøgers mulige afhængighed af ældre forlæg. I betragtning af den periodevise nære forbindelse mellem dette område og Danmark bør man være opmærksom på dette hjælpemiddel.

JOHAN JØRGENSEN (†)

C. T. SMITH: *An Historical Geography of Western Europe before 1800. Geographies for Advanced Study*, ed. S. H. BEAVER. London, Longmans, 1967. xviii + 604 s. Ill. 65 sh.

I en tid hvor den stigende specialisering gør sig gældende såvel mellem de enkelte fag som indenfor fagene, hører det til sjældenhederne at møde forskere, som har mod og arbejdskraft nok til at gå ud over deres egne specialer og tilmed kombinere forskningsmetode og studieobjekter fra flere fag. Samtidig er der et stort behov hos lærere, studenter og lægmænd for litteratur, der formår at vurdere, videregive og sammenkæde resultaterne fra de mangfoldige detailstudier i en større sammenhæng. C. T. Smiths bog imødekommer helt disse ønsker.

Historisk geografi er en gammel disciplin. Især i England og Frankrig er der lang tradition for, at geograferne også har beskæftiget sig med fortidens geo-